

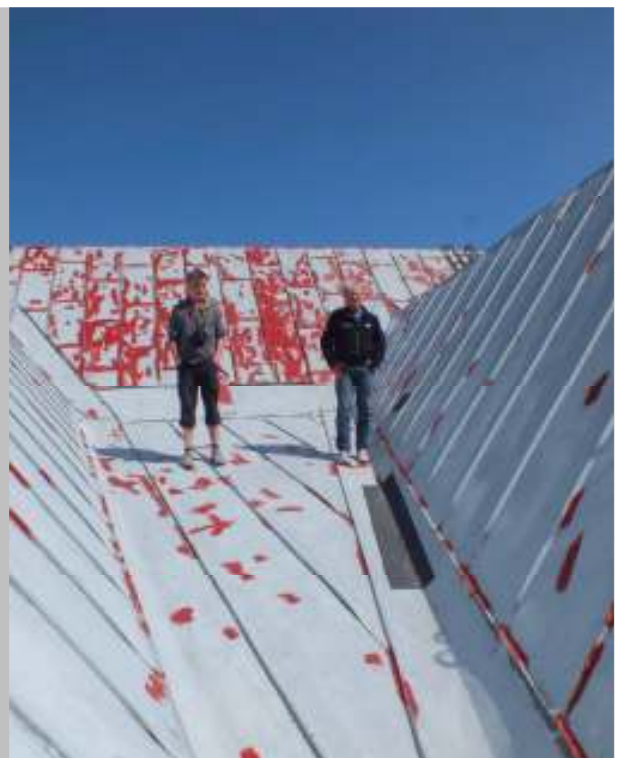
2012:43

Långaröds kyrka

Utvändig restaurering

Antikvarisk medverkan 2013

Kerstin Börjesson

Regionmuseet
Kristianstad
Landsantikvarien i Skåne

Rapport 2013:43

Långaröds kyrka

- utvändig renovering

Antikvarisk medverkan 2013
Långaröds socken
Hörby kommun
Skåne län

Kerstin Börjesson

Regionmuseet Kristianstad Landsantikvarien i Skåne

Kristianstad
Box 134, Stora Torg
291 22 Kristianstad
Tel 044 – 13 58 00 vx, Fax 044 – 21 49 02

Lund
Box 153, St Larsomr. Byggnad 10
221 00 Lund
Tel 046 – 15 97 80 vx, Fax 046 – 15 80 39

www.regionmuseet.se

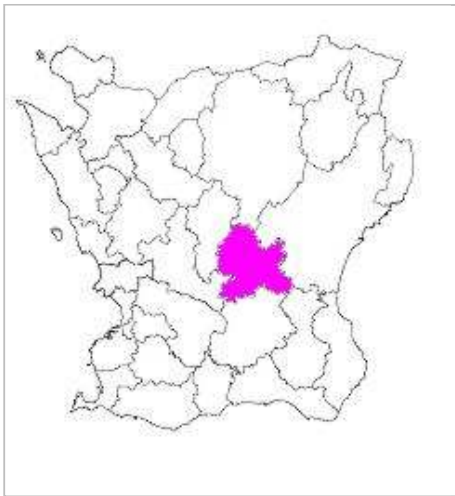
© 2013 Regionmuseet Kristianstad / Landsantikvarien i Skåne
E-Rapport 2013:43

Omslagsfoto: rännaldalen mellan tvärskeppets östra och västra del.
Kartor ur allmänt kartmaterial, © Lantmäteriverket, Gävle. Dnr 507-99-502.

Långaröds kyrka – utvändig renovering

Innehåll

Inledning/sammanfattning av utförda åtgärder	5
Administrativa uppgifter	5
Byggnadshistorik med relevans för ärendet	6
Åtgärdsbehov före renoveringen	7
Utförda åtgärder	7
Fasader	7
Fönster	8
Taklag	9
Plåttak	9
Antikvariska synpunkter	9
Handlingar med relevans för ärendet	10
Källor	10
Materialbeskrivning	11

Långaröd ligger i Hörby kommun i Skåne.

Kyrkan i Långaröd ligger mitt i byn.

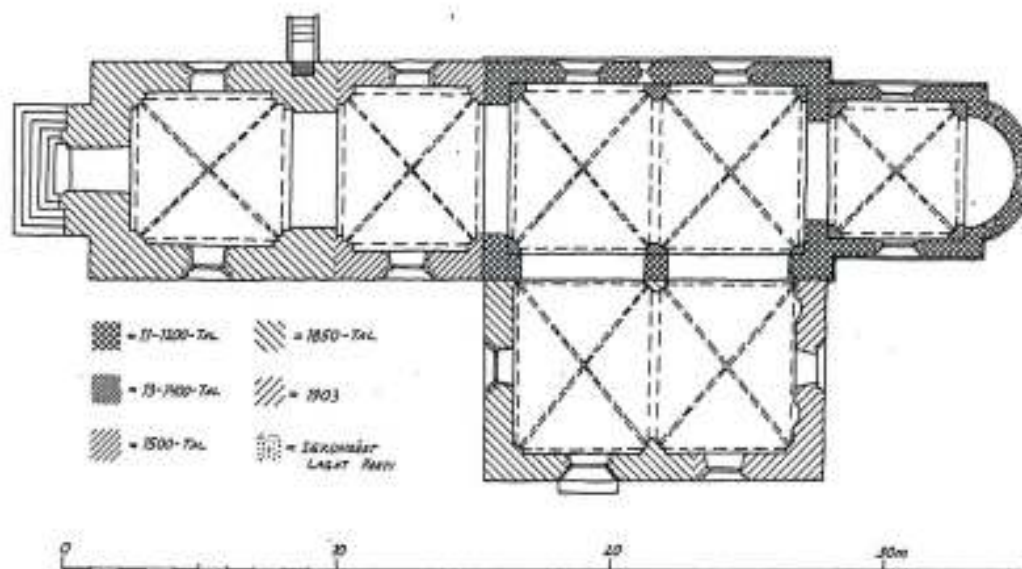
Långaröds kyrka 2010, från sydost.

Inledning/sammanfattning av utförda åtgärder

Församlingen hade ansökt om tillstånd för renovering av plåttaket på Långaröds kyrka samt ommålning och översyn av fasader. Renoveringen utfördes under sommaren och arbetena slutbesiktigades i september 2013. Antikvarisk expert medverkade före och under arbetets utförande. Inga förändringar har skett vad gäller färgsättning och material. Arbetena hade underhållskaraktär och omfattade främst ytskikt.

Administrativa uppgifter

Objekt	Långaröds kyrka
Socken	Långaröd
Kommun	Hörby
Regionmuseets dnr	L12.30-410-10,1301
Arbetshandlingar	IT-ark arkitektkontor, 2010-11-11
Länsstyrelsens beslut	2011-01-12, 433-15341-10
Byggherre	Västerstads församling
Entreprenör	AB bröderna Nilssons måleri
Entreprenör fönsterglas	Malmö Glassliperi och blyfönsterfabrik
Ljudjuckor/klockvåning	Skånska klockgjuteriet i Hannas
Antikvarisk medverkande	Regionmuseet/Landsantikvarien i Skåne genom Kerstin Börjesson
Antikvarisk slutbesiktning	2013-09-06
Bidrag	Kyrkoantikvarisk ersättning

Kyrkans utvecklingsplan, Petter Jansson 1994.

Byggnadshistorik med relevans för ärendet

Långaröds kyrka tillhör en av de äldsta tegelkyrkorna i Skåne troligen uppförd under 1100-talet. Kyrkan bestående av långhus, kor och absid var till en början oputsad och okalkad. Någon gång under medeltiden slammades kyrkan tunt och vitkalkas. Under 13-1400-talet förlängdes kyrkan mot väster. I samband med detta eller strax efter slammades fasaderna med en heltäckande tunn, kvastad kalkslamning som målades i en djupröd färg. Ett flertal kvastade slammningar ligger över den röda och ett grått lager har tillkommit vid någon tidpunkt på långhusets sydöstra hörn, eventuellt på 1700-1800-talet. Tvärskeppets västra del byggdes under två etapper, den västra delen under 1850-talet då även tornet i väster byggdes och den östra 1903. I samband med ombyggnaderna under 1850-tal tillkom troligtvis också en färgsättning på kyrkans listverk i rosa/rött. Den östra delen av tvärskeppet byggdes 1903. Under tidigt 1900-tal hade kyrkan en beige infärgad puts. Kyrkan har därefter varit putsad och vitkalkad. Vid den senaste yttre renoveringen 1995 målades delar av kyrkans listverk (tornets listverk, tornets gördellist, omfattning kring rundfönster och västportalen) i en röd kulör baserat på färgrester som påträffats på fasaderna. Fönsteromfattningar och nischer målades inte. Dessvärre valdes en olämplig färgtyp som vittrade och orsakade rinningar på fasaderna vilket gjorde att de röda listverken vitmålades kort därefter. Under 2011 upptäcktes en vattenläcka i plåttaket som lagades akut av Olofssons plåt.

Kyrkans plåttak under renoveringen, sett från tornet.

Åtgärdsbehov före renoveringen

Vid tiden för renoveringen fanns mindre skador i putsen på tornets väst- och söderfasader samt tvärskeppets gavlar. Fasadvärfärgningen mot söder och väster var mer smutsad och vittrad än mot öster och norr. Rostskador fanns på plåtarbeten, främst yttertaken. Taket bestod av ett enkelfalsat plåttak på undertak av brädor. Stuprör var av vitmålad plåtisol. Skador fanns på fönsterglas och blyspröjsar. Ytterdörren mot söder var rötskadad nedtill på dörrbladen. Under en romansk ursprunglig fönsteröppning i kyrkans norra fasad fanns smutsrinningar från fågelträck. Öppningen var inte nätad och fåglar kunde ta sig in på vinden. Nedsmutsning i form av kvistar mm fanns också på murkrönen inne i kyrkan. Över tvärskeppet fanns rötskadat takstolsvirke som behövde åtgärdas.

Utförda åtgärder

Fasader

Fasaderna rengjordes med högtryckstvätt och behandlades mot alger med Grönfri Jape algvättmedel. Putslagning skedde i liten skala cirka 7-8 m² främst på södra sidans sockel och en del på tornets listverk. Fasaderna kalkades om.

Under kyrkans vita kalkskikt fanns en äldre gulaktig genomfärgad puts med rosa avfärgning på listverk. Den äldre putsen får antas vara från tidigt 1900-tal eller 1800-talet (putsen fanns även på tvärskeppet). Putsen var mycket hård möjligen med inslag av hydrauliskt bruk. Ballasten bestod av naturgrus.

Diskussioner om att återigen ta upp den röda markeringen av listverk hölls. Eftersom länsstyrelsen önskade en tillståndsansökan för åtgärderna gick man inte vidare med förslaget då tiden var knapp och renoveringen redan långt framskriden.

I tornets västra fasad finns en årtalstavla med inskriptionen MDCCCLV (1855). Tavlan är putsad och var avfärgad i nästan svart kulör med text i någon form av metallisk färg. Tavlan målades om i grafitgrått och inskriften förgylldes.

Sockeln gråmålades med kimrök likt befintlig färgsättning.

Fönster

Fönsterbågarna av järn målades om i svart kulör. En del skadade fönsterglas fanns. Orsaken till detta misstänktes kunna vara att grästrimmning intill grusgångarna sprätter upp sten i fönsterglasen. Diskussion fördes med vaktmästaren på kyrkogården om större försiktighet vid grästrimmning nära kyrkan. Skadade fönsterglas byttes till nya glas, planglas.

En fönsterbåge till tvärskeppets vind i södra gavelsidan var rötskadad och byttes till lika den befintliga. Galler som satts i fönsteröppningen tolkades som sekundära (vanliga armeringsjärn) och återuppsattes inte.

En medeltida fönsteröppning i långhusets norra sida, belägen ovan valven, var öppen och behövde täckas med nät för att hindra fåglar att ta sig in på vinden. Enligt förslag från församlingen skulle en rovfågelsholk placeras innanför öppningen och på så sätt motverka fåglar från att ta sig in på vinden. Åtgärden hade inte utförts vid slutbesiktning.

Ljudluckorna till kyrkan var i dåligt skick. Dessa öppnas utåt då tornutrymmet är mycket litet och upptas till största delen av klockorna. Det beslöts att ljudluckorna skulle bytas i sin helhet. Luckorna utfördes av spåntad fur lika de befintliga och målades i en mörkbrun färg med svartmålade beslag. De mekaniska armarna till ljudluckorna byttes av klockverkstad. En arbetsbrytare monterades till klockutrymmet för ökad säkerhet vid arbete i utrymmet. Vid slutbesiktning anmärktes på att en av ljudluckorna, mot öster, inte slöt tätt. Entreprenören menade att detta beror på att järnstaplarna sitter fel och att det inte går lätt att åtgärda utan stora ingrepp i murarna. Det beslöts att avvakta med åtgärd men att luckan bör hållas under uppsikt för att upptäcka eventuellt läckage.

Övriga dörrar målades i samma kulör som ljudluckorna. Vid renskrapning av dörrbeslagen kunde konstateras att dessa varit silvermålade tidigare. Ett fotografi från 1960-talet visar dörrarna med denna färgsättning.

Vid lagning av fönsterglas till kyrkans fönster upplyste Malmö glassliperi och blyfönsterabrik AB församlingen om att fönstren är i mycket dåligt skick. Det saknades blyspröjs på en del ställen. En del sprickor är tätade med silikon och kitt. Alla utom ett stormjärn saknades. Järnstagen mellan blyfönstren var rostiga. Vid närmare syn under slutbesiktningen var alla inblandade eniga om att det

fanns skador på fönstren men rostskadorna bedömdes inte som akuta. Renoveringen bör projekteras inom en snar framtid och föras in i kyrkans vård- och underhållsplan.

Taklag

I tvärskeppets västra hälft mot öster fanns en bjälke lagd i nord-sydlig riktning (belägen i vinkeln mellan de två takfallen). Bjälken var angripen av röta från den södra ytterväggen och cirka en meter mot norr. Rötan hade orsakats av en äldre takläcka som numera var åtgärdad. Den rötskadade delen byttes mot nytt virke av fur och skarvades med den befintliga bjälken.

Plåttak

Plåttaket målades två gånger med Beckers metallfärg i en ljusgrå nyans som stämde väl med den befintliga färgen.

I ränn dalen eller vinkeln mellan tvärskeppets två tak fanns en papprensa klistrad mot östra takets västra takfall samt i den nästan plana ytan mellan takfallen. Orsaken till lagningen var inte känd men troligen har man tagit hål i yttertakets för att kunna täta taket vid den läcka som krävde akut lagning 2010. Lagningen var utförd med kraftig asfaltspapp som klistrats mot underlaget. Lagningen lämnades utan åtgärd då den inte syns från marken och satt bra och bedömdes hålla i minst 30-40 år ännu. Lagningen målades däremot in som övriga takytor.

På tvärskeppets västra takfall hade fotrännorna vikts utåt troligen från tyngd av snömassor. Rännorna rätades upp och en förstärkning gjordes med stag som fästes i falsarna.

En stege på tvärskeppets östra takfall som saknade funktion och inte var godkänd ur säkerhetssynpunkt togs bort.

Antikvariska synpunkter

Kyrkans renovering var av underhållskaraktär med undantag för en del större ingrepp vad gällde ljudluckor och lagning av en bjälke i taklaget. Inga ingrepp har behövts i kyrkans medeltida delar/fasader. Inga avvikelser från tillstånd eller handlingar har noterats.

Den romanska öppningen i norra fasaden skulle enligt förslag täckas med fågelnät för att fåglar inte ska ta sig in på vinden. Det beslöts att denna skulle täckas med en rovfågellåda för tornfalk. Åtgärden hade inte utförts vid slutbesiktning. En tillfällig lösning med en skiva på öppningens insida med mothåll från insidan så att inte fåglarna kan komma in har föreslagits vid muntligt samråd med församlingen angående öppningen.

Renovering av kyrkans järnfönster bör utföras inom en snar framtid.

Med kännedom om länsstyrelsens önskan om en ny ansökan för rödfärgning av listverk bör församlingen ha med detta i beräkningarna när det blir aktu-

ellt för nästa ommålning/putslagning. Färg bör vara samma som i Östra Sallerup Serponit KC Weber, eller jämförbar, som har hållit bra och inte orsakat rinningar på fasaderna.

Handlingar med relevans för ärendet

2013-09-06	Slutbesiktningsprotokoll
2013-06-13	Byggmötesprotokoll 2
2013-05-30	Byggmötesprotokoll 1
2011-01-12	Beslut länsstyrelsen 433-15341-10
2010-11-30	Remissvar, Regionmuseet Kristianstad Heikki Ranta
2010-11-20	Arbetshandlingar IT-ark arkitektkontor AB

Källor

Murverksdokumentation Långaröd sockenkyrkan av Petter Jansson, Landsantikvarien i Malmöhus län 1994.

Lund 2013-11-27

Kerstin Börjesson

Materialbeskrivning

Fönster	Beckers metallgrund & täck, svart (kombinerad rostskyddsgrund och täckfärg)
Fönsterfall	Beckers oljefärg svart
Ytterdörrar	Beckers oljefärg Ncs-8010-Y70R
Ljudluckor	Beckers oljefärg Ncs-8010-Y70R
Plåttak	Beckers metall grund & täck Ncs-3005-N
Fasad	Kalkfärg Våt (mineralisk putsfärg baserad på torrsläckt kalk med fingraderad vit dolomit som ballast).
Sockel	Kc-färg+kimrök

Färdigmålat tak sett mot öster.

Kyrkan från söder vid slutbesiktningen.

Västportal och tornets södra sida innan renoveringen.

En äldre beige puts fanns under vitkalkningen. Ovanpå putsen syntes rosa anförningar (på listverk/omfattningar).

Färgrester på listverken till tvärskeppet innan ommålning. En del putsskador fanns bland annat vid sockeln och i tornets listverk.

Vattenutkastare i huggen sten i ränn dalen mellan tvärskeppets takfall.

Romansk fönsteröppning innan ommålning. Till böger öppningens insida. Innanför öppningen vill man sätta en rovfågelsbolk.

Årstavla över västportalen målades i grafitgrått och texten fylldes.

Till vänster syns en ljudlucka innan renovering. Till höger syns den nya fönsterkarmen i tvärskeppet

Torntaket efter målning. Till höger syns den gamla färgen till vänster och ny färg till höger.

Lagning med asfaltspapp fanns på plåttaket till tvärskeppet. Plåtstag monterades mellan fotrännan och ståndfalsarna för att förstärka rännalen.

Streckat parti markerar var den rötskadade bjälken har lagats med nytt virke. Bjälken är belägen under ränn dalen mellan tvärskeppets östra och västra takfall. Bilden visar bjälkändan från väster.

Samma bjälke från den östra delen.

Tornet från söder vid slutbesiktningen. Till höger syns den romanska fönsteröppningen i kyrkans norra fasad.

Västportalen och tornluckorna från öster vid slutbesiktningen.

Rännalen efter ommålning. Streckat parti visar den papplagade delen. Till höger syns kyrkans södra dörr efter ommålning.

Kyrkans fönster bedömdes inte vara i akut behov av åtgärd. En renovering av fönstret behöver dock planeras in snarast.

Regionmuseets E-rapportserie 2013

Kulturmiljö

1. Utvändig renovering av Stoby kyrka, Stoby sn, AM, Åsa Eriksson Green, 2012
2. Brösarps station, Ravlunda sn, AM, Helena Rosenberg, 2012
3. Gustav Adolfs kyrka – invändig ombyggnad, Helsingborg sn, AM, Maria Sträng, 2011–2012
4. Vittskövle kyrka – invändig ombyggnad, Vittskövle sn, AM, Jennie Björklund, 2012
5. Vattenmöllan – omläggning av östra takfallet, Brunnby sn, AM, Ingela Blomén, 2012
6. Stångby kyrka – tillgänglighetsanpassning av entré, Stångby sn, AM, Kerstin Börjesson, 2012
7. Västra Hoby kyrka – tillgänglighetsanpassning av entré, Västra Hoby sn, AM, Kerstin Börjesson, 2012
8. Håstads kyrka – tillgänglighetsanpassning av entré, Håstad sn, AM, Kerstin Börjesson, 2012
9. Tyggården, Kristianstad sn, AM, Helena Rosenberg, 2012
10. Hustoftagården, Väsby sn, AM, Anna Rabow och Heikki Ranta, 2010
11. Villa Sagan, Örkelljunga sn, AF, Helena Rosenberg, 2013
12. Norra Strö kyrka – ommålning av plåttak, Norra Strö sn, AM, Åsa Eriksson Green, 2008
13. Tobaksfröer i Skåne, Förstudie, Åsa Jakobsson, 2012
14. Helsingborgs rådhus – trappräcke i västra trapphallen, Helsingborgs sn, AM, Maria Sträng, 2011
15. Inventering och värdering av stenmurar i området Galgbacken, Dalby, PJ, Åsa Jakobsson och Patrik Olsson, 2013
16. Norra Mellby kyrkogård, Norra Mellby sn, VP, Jennie Björklund, Åsa Eriksson Green, Åsa Jakobsson och Emelie Petersson, 2012
17. Fritidsbadet i Ystad, Ystad sn, AF, Anna Rabow och Helena Rosenberg, 2013
18. Krubbemölla – omläggning av stråtak och restaurering av kvarnränna, Vitaby sn, AM, Emelie Petersson, 2013
19. Ekestad folkets park – renovering av betongtrappa, Österslöv sn, AM, Jimmy Juhlin Alftberg, 2013
20. Ballingstorp och Per-Ols – diverse åtgärder 2013, Kviinge sn, AM, Jimmy Juhlin Alftberg, 2013
21. Håstads kyrka – renovering av värmeanläggning, Håstad sn, AM, Kerstin Börjesson, 2013
22. Häglinge kyrkogård, Häglinge sn, VP, Åsa Eriksson Green, Åsa Jakobsson och Emelie Petersson, 2012
23. Hardeberga kyrka – kistplåtar i vapenhuset, Hardeberga sn, AM, Maria Sträng, 2011
24. Revinge kyrka – ny textiltförvaring, Revinge sn, AM, Maria Sträng, 2011
25. Vittskövle slott 2013, Vittskövle sn, AM, Jimmy Juhlin Alftberg, 2013
26. Villa Petterssons tak, Svalöv sn, AM, Anna Rabow, 2012
27. Agusastugan 2013, Andrarum sn, AM, Jimmy Juhlin Alftberg, 2013
28. Buxbomen i Skåne, Skåne län, KA, Cissela Olsson och Anna Rabow, 2012
29. Hosaby 11:16 i Hörvik – omläggning av tak, Mjällby sn, AM, Helena Rosenberg, 2013
30. Näsums kyrka – invändig renovering och tillgänglighetsanpassning, Näsums sn, AM, Åsa Eriksson Green, 2010
31. Glimmebodagården – vårdåtgärder 2013, Brösarps sn, AM, Emelie Petersson, 2013
32. Väsby kyrka – utvändig renovering, Väsby sn, AM, Maria Sträng, 2013
33. Gräsma kvarn, Huaröd sn, VP, Jimmy Juhlin Alftberg och Helene Stalin Åkesson, 2013
34. Norra Strö kyrka – ombyggnad för visningsmonter, Norra Strö socken, AM, Åsa Eriksson Green, 2013
35. Bondrumsgården 2013, Fågeltofta sn, AM, Jimmy Juhlin Alftberg, 2013
36. Riseberga kyrka – yttre renovering, Riseberga sn, AM, Kerstin Börjesson, 2013
37. Nämndemansgården på Ven, Sankt Ibb sn, AM, Anna Rabow, 2012
38. Kaffestugan vid Alunbruket – omläggning av stråtak, Andrarums sn, AM, Helena Rosenberg, 2013
39. Borrie kyrka - utvändig renovering, Borrie sn, AM, Petter Jansson, 2013
40. Skurups kyrka – invändig renovering, Skurups sn, AM, Kerstin Börjesson, 2013
41. Krageholms mölla – renovering av vingor och hätta, Sövestads sn, AM, Helene Stalin Åkesson, 2013
42. Ekeby badhus – omläggning av tegeltak och plåtdetaljer, Ekeby sn, AM, Helene Stalin Åkesson och Anne Jeppsson, 2013
43. Långaröds kyrka – utvändig renovering, Långaröds sn, AM, Kerstin Börjesson, 2013

Förkortningar:

AF-antikvarisk förundersökning
AM- antikvarisk medverkan
AU- arkeologisk utredning
DK- dokumentation, övrigt

FU- arkeologisk förundersökning
KA- kulturhistorisk analys
MD- murverksdokumentation
OU- osteologisk undersökning

PJ- projektrapport
UN- arkeologisk undersökning
BD- byggnadsdokumentation
BAD- byggnadsark-dokumentation

